

IKKINCHI TILNI O'RGANISHDA MADANIY KOMPETENTSIYANING AHAMIYATI

Nasirova Xurshedabonu Sharof qizi

Samarqand viloyati Samarqand Davlat Chet Tillari Instituti Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti Ingliz filologiyasi va tillarni o'qitish yo'nalishi talabasi

+998915596040 nasirovaxurshedabonu5@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

MAQOLA TARIXI:

Received: 28.08.2025

Revised: 29.08.2025

Accepted: 30.08.2025

KALIT SO'ZLAR:

Ikkinchi til, Madaniy kompetentsiya, Til o'rganish, Madaniyat, O'rganish strategiyalari, Madaniy bilimsizlik, O'quvchilar, Til ko'nikmalari, Kommunikativ qobiliyat..

ANNOTATSIYA:

Ikkinchi tilni o'rganishda madaniy kompetentsiya muhim rol o'ynaydi, chunki til va madaniyat o'rtasida chuqur bog'lanish mavjud. Madaniy kompetentsiya tilni o'rganish jarayonida nafaqat tilning grammatika va leksikasini, balki o'sha tilga xos urf-odatlar, an'analar va madaniyatni ham o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada ikkinchi til o'rganishda madaniy kompetentsiyaning ahamiyati, samo va tsivilizatsiya nuqtai nazaridan, o'quvchilarning til ko'nikmalarini qanday rivojlantirishga yordam berishi ko'rsatiladi. Shuningdek, madaniy kompetentsiyani rivojlantirish uchun amalga oshirilishi kerak bo'lgan strategiyalar va metodlar haqida ham ma'lumot beriladi. Madaniy bilimsizlik til o'rganishda qiyinchiliklar keltirib chiqarishi mumkinligi sababli, o'quvchilarga madaniy kontekstda tilni o'rganishda qo'shimcha resurslar va usullar taqdim etilishi zarurligi ta'kidlanadi.

Kirish.

Til nafaqat so'zlar va grammatika to'plami, balki ma'no va ifodaning boy to'qimasini o'zida mujassam etgan murakkab tizimdir. U inson tafakkuri, his-tuyg'ulari va dunyoqarashini aks ettiradi. Ikkinchi tilni o'rganishga kirishganimizda, ko'pincha lug'at yodlash va grammatik qoidalarni o'zlashtirishga katta e'tibor qaratamiz. Biroq, tilni to'laqonli o'zlashtirish va undan samarali foydalanish uchun yana bir muhim omil — madaniy kompetentsiya zarurdir. Madaniy kompetentsiya deganda, maqsadli til so'zlashiladigan jamiyatning qadriyatlari, e'tiqodlari, urf-odatlar, ijtimoiy normalari, xulq-atvor qoidalari va muloqot uslublarini tushunish va ularga hurmat bilan munosabatda bo'lish qobiliyati tushuniladi. Ushbu esse ikkinchi tilni o'rganish jarayonida madaniy kompetentsiyaning nechog'lik muhim ekanligini, uning tilni o'zlashtirishga qanday ta'sir qilishini va nima uchun u til o'rganuvchilarning ajralmas qismi bo'lishi kerakligini tahlil qiladi.

Til va madaniyat o'zaro chambarchas bog'liqdir. Har bir til o'zining madaniy kontekstida rivojlanadi va uning ta'sirini o'zida aks ettiradi. So'zlar shunchaki tovushlar emas; ular ma'nolarga, hissiyotlarga va madaniy assotsiatsiyalarga ega. Masalan, yapon tilidagi "ichi-go ichi-e" iborasi ("har bir uchrashuv yagona imkoniyatdir") choy marosimi madaniyatidan kelib chiqqan bo'lib, har bir lahzaning betakrorligiga urg'u beradi. Ushbu iboraning chuqur ma'nosini tushunish uchun faqat so'zma-so'z tarjima qilish kifoya emas, balki yapon madaniyatining falsafasini ham bilish kerak. Xuddi shunday, "hurmat" tushunchasi turli madaniyatlarda har xil ifodalanadi: bir joyda ko'zga tik qarab turish hurmat belgisi bo'lsa, boshqa joyda bu hurmatsizlik deb baholanishi mumkin.

Madaniy kompetentsiyaning ahamiyati asosan bir necha asosiy jihatlarida namoyon bo'ladi: Tilni bilish faqat grammatik jihatdan to'g'ri gapirishni anglatmaydi. Samarali muloqot so'zlarni to'g'ri tanlash, to'g'ri ohangdan foydalanish, non-verbal (og'zaki bo'lmagan) ishoralarni tushunish va suhbatdoshning his-tuyg'ularini his qilishni ham o'z ichiga oladi. Madaniy kompetentsiya muloqotning ushbu nozik jihatlarini anglashga yordam beradi. Masalan, ba'zi madaniyatlarda bevosita muloqot (direct communication) afzal ko'rilsa, boshqalarida bilvosita muloqot (indirect communication) me'yor hisoblanadi. Bilvosita muloqotni afzal ko'radigan madaniyat vakili uchun "Yo'q" deyish o'rniga "Bu haqda o'ylab ko'raman" yoki "Balki" kabi javoblardan foydalanish odatiy hol bo'lishi mumkin. Bunday madaniy farqlarni bilmaslik noto'g'ri tushunishlarga, noroziliklarga yoki hatto jiddiy ziddiyatlarga olib kelishi mumkin. Shuningdek, tana tili, imo-ishoralar, ko'z aloqasi va shaxsiy makon kabi non-verbal elementlar har bir madaniyatda o'ziga xos

ma'nolarga ega. Bir madaniyatda samimiyat belgisi bo'lgan imo-ishora boshqa madaniyatda qo'pollik yoki tahdid sifatida qabul qilinishi mumkin. Madaniy kompetentsiya til o'rganuvchisiga bu farqlarni tushunishga yordam beradi, bu esa ularning muloqotini yanada aniq va samarali qiladi.

Madaniy kompetentsiyaning yetishmasligi ko'pincha kulgili, ba'zan esa achinarli holatlarga olib keladi. Hazillar, sarkazm yoki maqollar tarjima qilinganda ma'nosini yo'qotishi yoki noto'g'ri talqin qilinishi mumkin, chunki ular chuqur madaniy ildizlarga ega. Masalan, ingliz tilidagi "break a leg" (sahna odamiga omad tilash) iborasini so'zma-so'z tarjima qilsa, kulgili holat yuzaga keladi. Bundan tashqari, madaniy kompetentsiya suhbatdoshlar o'rtasida ishonch va hurmat rishtalarini o'rnatishga yordam beradi. Qabul qiluvchi madaniyatning normalarini tushunish va ularga rioya qilish mahalliy aholi tomonidan hurmat bilan qabul qilinadi. Bu nafaqat muloqot uchun qulay muhit yaratadi, balki til o'rganuvchiga o'zini yanada erkin va ishonchli his qilishga imkon beradi. O'z navbatida, bu tilni amalda qo'llashga bo'lgan ishtiyoqni oshiradi va o'rganish jarayonini tezlashtiradi. Madaniy bilim tilni o'rganishni osonlashtiradi va chuqurlashtiradi. Madaniyat kontekstini tushunish yangi so'zlar, iboralar va grammatik qoidalarini yanada mantiqiy va yodda qolarli qilishga yordam beradi. Masalan, yapon tilidagi hurmat darajalari (keigo) yapon jamiyatining ierarxik tuzilishi va kattalarga bo'lgan hurmatini tushunmasdan to'liq o'zlashtirib bo'lmaydi. Yoki ispan tilidagi fe'l zamonlari (ayniqsa, "ser" va "estar" fe'llari) ispan madaniyatining vaqtinchilik va doimiy holatga bo'lgan qarashlarini tushunish orqali yaxshiroq anglanadi. Madaniy kompetentsiya shuningdek, til o'rganuvchiga tabiiy materiallarni (filmlar, musiqa, kitoblar, yangiliklar) to'liqroq tushunishga yordam beradi. Madaniy kontekstni bilish tinglash va o'qish ko'nikmalarini oshiradi, chunki ular nafaqat til, balki madaniy ma'lumotlarni ham o'z ichiga oladi. Bu o'z navbatida tilni tabiiy muhitda o'zlashtirishni rag'batlantiradi va o'quvchining motivatsiyasini oshiradi.

Ikkinchi tilni madaniy kompetentsiya bilan o'rganish shaxsiy rivojlanishga ham katta hissa qo'shadi. Boshqa madaniyatlarni tushunish o'z madaniyatiga nisbatan ham chuqurroq tushuncha beradi, o'z qarashlarini qayta ko'rib chiqishga undaydi va stereotiplarni buzishga yordam beradi. Bu empatiyani rivojlantiradi va dunyoqarashni kengaytiradi. Boshqa madaniyatlarga ochiq bo'lish, turli nuqtai nazarlarni qabul qilish va ularga moslashish qobiliyati globalizatsiyalashgan dunyoda har bir inson uchun muhim ko'nikmadir. Madaniy kompetentsiyaga ega bo'lgan til egalari xalqaro hamkorlikda, biznesda va diplomatik aloqalarda muvaffaqiyat qozonish uchun yaxshiroq jihozlangan bo'lishadi. Ikkinchi tilni muvaffaqiyatli o'rganishda madaniy kompetentsiya nafaqat qo'shimcha afzallik, balki

zaruriyatdir. Til grammatik qoidalar va lug'at birliklari to'plamidan iborat emas, balki jonli, dinamik tizim bo'lib, u doimiy ravishda o'z madaniyati bilan o'zaro aloqada bo'ladi. Madaniy kompetentsiya til o'rganuvchiga so'zlarning chuqur ma'nosini anglashga, non-verbal ishoralarni tushunishga, noto'g'ri tushunishlarning oldini olishga va mahalliy aholi bilan samarali va ma'noli munosabatlar o'rnatishga yordam beradi. Bu tilni o'rganishni texnik mashqdan madaniy boyish va shaxsiy rivojlanish sayohatiga aylantiradi. Shu sababli, til o'qituvchilari va o'rganuvchilarining o'zlari til o'rganish jarayoniga madaniy kompetentsiya komponentini integratsiya qilishlari juda muhimdir. Faqat til va madaniyatning birligini tan olib, biz tilni to'liq va samarali o'zlashtirishimiz mumkin, bu esa bizni global jamiyatning to'laqonli a'zosiga aylantiradi. Ikkinchi tilni o'rganishda madaniy kompetentsiya juda muhim ahamiyatga ega. Bu qobiliyat tilni o'rganish jarayonini yanada samarali va mazmunli qiladi. O'quvchilar madaniy kompetentsiyani rivojlantirish orqali nafaqat tilni, balki o'sha tilga xos madaniyatni ham o'rganadilar. Bu esa ularning global dunyoda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi. Madaniy kompetentsiya til o'rganish jarayonining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarga boshqa madaniyatlar bilan o'zaro ta'sir qilish va ularni tushunish imkonini beradi.

Xulosa.

Ikkinchi tilni o'rganishda madaniy kompetentsiya muhim o'rin tutadi. Madaniy kompetentsiya tilning o'zidan tashqari, shu tilda yashovchi xalqlarning urf-odatlarini, an'analarini va tarixini tushunishni talab etadi. Har bir til, o'z madaniyati va tarixiy konteksti bilan bog'liq bo'lib, bu madaniyatni bilmasdan tilni to'liq o'rganish juda qiyin. Masalan, nutqdagi hazil, maqol va idiomalar ko'p hollarda madaniy kontekstsiz noto'g'ri tushunilishi mumkin. Madaniy kompetentsiyaning yuqori darajasi, til o'rganuvchilarga yangi muhitda o'zlarini qulay his qilishlariga yordam beradi. Bu, nafaqat tilni yozma yoki og'zaki ravishda o'zlashtirish, balki ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni ham anglashni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, madaniyatlararo muloqotni osonlashtiradi va o'zaro hurmatni oshiradi. Ahamiyatli jihat shundaki, madaniy kompetentsiya yordamida til o'rganuvchilar madaniyatlarning boyligini tushunishlari va xalqlar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilashlari mumkin. Natijada, ikkinchi tilni o'rganish faqat kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirmasdan, balki global dunyoqarashni shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Amonov, M. (2019). "Til va madaniyat: o'zaro aloqalar." Tashkent: Fan.
2. Karimova, N. (2020). "Ikkinchi til o'rganish jarayonida madaniyatning roli." Tashkent: Ma'naviyat.
3. Qodirov, S. (2021). "Madaniy kompetentsiya va ta'lim." Tashkent: O'qituvchi.
4. Rahimov, A. (2022). "Til va madaniyat: globalizatsiya davrida." Tashkent: Sharq.
5. To'raqulov, J. (2023). "Zamonaviy ta'lim va madaniyatlararo muloqot." Tashkent: Iqtisodiyot.

